

Про теорію конституційного права як практику захисту Конституції*

М. В. Костицький

доктор юридичних наук, професор, академік
НАПрН України, заслужений юрист України, суддя
Конституційного Суду України у відставці

Н. В. Кушакова-Костицька

кандидат юридичних наук, старший науковий
співробітник

Класична формула «немає кращої практики, ніж добротна теорія» повною мірою стосується монографії академіка А. О. Селіванова «Конституційні проблеми в сучасній теорії права. Доктрина стабільності та охорони Конституції України в контексті модернізації та ефективного конституційного правосуддя», яка щойно вийшла друком. Автор, визнаний авторитет у конституційному, адміністративному, фінансовому праві, зробив серйозний крок у юридичній науці взагалі, застосувавши індуктивний метод і розкривши загальнотеоретичне значення проблем, які виникають у науці конституційного права. У сучасній українській юридичній науці це перша спроба такого характеру, оскільки вчені-спеціалісти з галузевих юридичних наук зосереджуються здебільшого на «внутрішніх» проблемах конкретних наук, а теоретики правознавства переважно займаються правовою догматикою. Можливо, винятками з цього правила були роботи С. С. Алексєєва, В. А. Ойгензіхта, М. І. Орзіха та деяких інших.

Ми вже висловлювали міркування, що кожна юридична наука повинна мати філософську, теоретичну, методологічну, історичну й компаративістську складові. На сучасному етапі можна говорити про їх наявність у науках кримінального права, кримінології, юридичної психології та частково у міжнародному публічному праві. Тому заслуговує на схвалення й підтримку вдала спроба академіка А. О. Селіванова надати науці конституційного права не лише теоретичного, а й філософсько-правового рівня. У рецензованій монографії проблеми суверенітету народу, функцій і компетенції держави, верховенства права і Конституції, «політичної доцільності» і правомірності, прийняття і змін Конституції України досліджуються ним уже на філософсько-правовому рівні. У підзаголовку назви монографії А. О. Селіванов пише про «охорону Конституції». І знову-таки тут ідеться не про коментування обов'язку Президента України бути гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина (ст. 102 Конституції

* Рецензія на монографію академіка А. О. Селіванова «Конституційні проблеми в сучасній теорії права. Доктрина стабільності та охорони Конституції України в контексті модернізації та ефективного конституційного правосуддя». / А. О. Селіванов. – К.: Логос, 2012. – 152 с.

України) чи розділу XII Конституції України, присвяченого статусу і функціям Конституційного Суду України, що є єдиним органом конституційного контролю та охорони Конституції. Питання розглядається ширше – у теоретико-правовій та філософській площинах. Йдеться про те, що цю функцію в першу чергу має здійснювати сам суверен – український народ, громадянське суспільство та його суб'єкти, а вже потім ті, кого від суверена наділено суверенітетом (державний суверенітет у державі) та органи держави.

Червоною ниткою в книзі А. О. Селіванова проходить думка про необхідність дуже обережного підходу до змін, модернізації Конституції чи прагнення прийняти нову Конституцію. На жаль, недостатньо обізнані в правознавстві, зокрема в галузі конституційного права, політики починають свою діяльність не з реалізації програм та передвиборних обіцянок, які мали б на меті реалізацію та виконання чинної Конституції, а з заяв та дій, спрямованих на зміну чинної чи прийняття нової Конституції. Тож і в нас, і в академіка А. О. Селіванова закономірно виникають запитання до тих, хто має бажання змінити Конституцію:

1. Що і як слід змінити в чинній Конституції (бажано точно вказати статтю Конституції та викласти нову редакцію)?

2. Чому її слід змінювати? Що свідчить про те, що чинна Конституція, її розділи, статті не «працюють» чи блокують соціальний, економічний, політичний, державно-правовий, міжнародний розвиток України? (Йдеться не про популістські і спекулятивні заяви, а про посилання на серйозні дослідження й опитування, наведені вченими НАН, НАПН, НАПрН та ін.

3. З якою метою її потрібно змінити, тобто що прогнозується отримати в результаті змін чинної Конституції чи прийняття нової? (Як і в попередньому випадку, потрібне прогностичне дослідження солідних учених чи наукових центрів, хоча навіть найкращий прогноз не завжди справджується).

Характерним для наукового стилю академіка А. О. Селіванова, як і в попередніх його роботах («Будуємо нову державу» (1997 р.), «Питання теорії конституційного правосуддя в Україні» (2010 р.) та ін.), є концентрація не лише на теоретичних проблемах, але й критичний аналіз практики застосування конституційного права, зокрема конституційного судочинства. Автор, звичайно, має перевагу перед іншими фахівцями з конституційного права як постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді вже впродовж майже півтора десятиліття – він знає не лише текст, а й контекст рішень Верховної Ради та правові позиції учасників конституційного провадження, суть рішень Конституційного Суду.

Слушною є думка автора про поширення принципів змагальності, безперервності судового процесу, гласності й на діяльність Конституційного Суду України. Деякі авторські положення, пов'язані з критикою рішень Конституційного Суду, вважаємо дискусійними. Так, академік А. О. Селіванов заперечує стосовно того, що суд творить право, а його рішення є джерелом права (с.16-19, с.114). Видається, у цьому питанні автор відходить від інтегрального підходу, що поєднує юснатуралістичний та позитивістський, віддаючи перевагу останньому. На наш погляд, рішення Конституційного Суду, вочевидь, повинні мати прецедентний характер, і їх можна розглядати саме як одне з джерел права в Україні. Водночас зауважимо, що нині прецедентний характер мають, наприклад, рішення суду ЄС та Європейського суду з прав людини, виступаючи джерелом як національного права, так і права ЄС.

Узагальнюючи аналіз монографії академіка А. О. Селіванова, варто зазначити, що вона є новим словом і в науці конституційного права, і в юриспруденції взагалі. Тож і вчені, і практики, юристи та фахівці з інших галузей знань, ознайомившись з цією монографією, мають змогу взяти для себе багато цінного й корисного.